

Історія без міфів

Раїса Іванченко

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Раїса Іванченко

ІСТОРІЯ БЕЗ МІФІВ

Бесіди з історії української державності

3-тє видання, перероблене і доповнене

Історія І НАШ ЧАС

Історія — кров і мозок політики, основа державницької свідомості народу, на якій виростає й тримається держава. Через те, коли говоримо про майбутнє, то неодмінно запитуємо у минулого: відколи ж починається державність нашого народу?

З давніх часів російський самодержавний уряд передусім знищував носія національної свідомості — освічену верству. Він підпорядковував собі еліти інших народів через їх кооптацію у владні кола своєї держави. Так сталося і з українською вищою верствою, котра, зливаючись із російським дворянством, втрачала свою національну культуру, менталітет і державницький світогляд. Українське ж селянство, залишившись без провідної еліти, сприймалось царизмом не як народ, а як маса дикого неосвіченого населення, “хохлѹ”¹. Тому й привласнення їхньої історії й державності в минулому було легкою справою.

Зрада української вищої верстви свого народу призвела до того, що його власна державницька ідея була вилучена з політичної культури українців, а історична наука насправді заборонялася, — адже вона спричиняла відродження історичної пам’яті, формування національного світогляду й нації, що неодмінно сприяло ідеї відродження української держави. А це означало, що від Російської імперії мала відійти значна європейська частина з її давньою історією і державницькою традицією, культурою, християнством, яке в Росії відігравало роль опори імперії. Через те царизм постійно боровся з українським національним відродженням і називав зрадниками, “мазепинцями” тих, хто наважувався працювати на ниві культурного піднесення України. Ця боротьба особливо

загострилася у XVIII–XIX ст.

Відомо, скільки офіційних і неофіційних заборон зазнало українство тільки за царів. На початку XX ст., зокрема в 1908 р., таємним розпорядженням уряду було заборонено використовувати в назвах усі похідні слова від слова “український”. У секретному документі від 4 лютого 1914 р. приписувалось не вживати слово “український” у шкільних підручниках, лекціях, газетах, виданнях. Потрібно було, навпаки, пояснювати, що слово “Україна” означає “окраїна” Російської чи Польської держави, а не “край”, “країна”, тобто держава. Тому не можна говорити, що був народ український, який жив у своїй країні під назвою Україна, а треба всіх переконувати, що була і є “единая русская народность”, яку складають малороси, білоруси і великоруси, котрі мають спільну мову — російську. Тільки, мовляв, у Малоросії вона була зіпсована “полонізацією” 2.

Ця тенденція тривала і в роки радянської влади. Щоб не допустити створення української держави навіть на федеративних засадах, у роки революції 1917–1920 рр. (після політики “українізації”) російський буржуазний, а потім і більшовицький уряд почали застосовувати практику заборон українства, збройних агресій і знову ж таки — тактику перекупу української освіченої еліти, яка, сприйнявши російську культуру й мову та зливаючись із панівною вже більшовицькою російською верхівкою, служила його культурі й державі.

Ще на початку XX ст. міністр внутрішніх справ Росії П. Століпін писав, що “історичним завданням російської державності є боротьба з рухом, який нині зветься українським, що містить у собі ідею відродження старої України й устрою... на автономних національно-територіальних основах” 3. А в часи Української революції сподвижник і однодумець В. Леніна Лев Бронштейн-Троцький наказував більшовицьким агітаторам повернути

Україну до Росії. “Без Украинѣ нет России, — говорив він. — Помните... что так или иначе нам необходимо вернуть Украину России... Без украинского угля, железа, рудѣ, хлеба, соли, Черного моря Россия существовать не может...” 4

Уся епоха радянської влади була спрямована на здійснення цієї мети. Коли ж наприкінці ХХ ст. Україна проголосила свою незалежну державність, розпочалася нова хвиля зусиль з боку значного загону російських політиків, щоб повернути Україну в лоно російської держави або ж прив’язати її до своїх потреб і проблем.

У своїх антиукраїнських виступах деякі сучасні російські політики й ідеологи нині, як і в період самодержавної Російської імперії, насамперед зараховують ранньосередньовічну державність українців, зокрема історію Київської Русі, що сформувалася зі слов’янського і русино-кельтського етносів, до державності Московського царства. Вони замовчують той відомий факт, що Московський регіон від самого початку його входження до Київської Русі й ніколи Руссю не називався, що лише згодом він перейняв назву подніпровської держави — Русь, тобто привласнив собі назву держави українців-русів. Міфологеми, що пливають каламутним потоком із численних російських публікацій в останні роки, як пише видатний американський медієвіст Едвард Кенан, “опанували майже всіх росіян, хто схильний удаватися до історичних аргументів узагалі.” Пропаганда російського шовінізму чи патріотизму, “ізолюваність від діалогу” тощо й пояснюють “дивовижну нездатність росіян... визнати вмотивованість претензій українців на власну національну ідентичність” 5. Цього автора вразила “ностальгія за Золотим Києвом” деяких сучасних російських публіцистів, серед них Солженіцина та йому подібних, що намагалися й далі намагаються обґрунтувати ідею нероздільної єдності українців, білорусів і росіян, як це робилося ще в царській

імперії. У такий спосіб вони прагнуть утвердити знову стару концепцію самодержавно-кріпосницьких ідеологів про економічну, політичну та культурну недолугість українського та білоруського народів, про їхню політичну неспроможність на державницьке існування без “старшого брата” — росіян і їхньої державницько-імперської диктатури.

Сучасна Росія, яка називає себе демократичною, не хоче примиритися з існуванням політично стабільної української держави, що може провадити власну політику у своїх інтересах. Адже сильна Україна спроможна змінити всю геополітичну ситуацію в Європі, особливо в східній її частині та в Причорномор’ї. Як колись, так і тепер це вкрай не вигідно імперськи налаштованим російським політикам, котрі поставили за мету відновити свою “ліберальну імперію” (за численними висловлюваннями одного із сучасних політичних лідерів Анатолія Чубайса). І відновлюють її через застосування своїх енергетичних ресурсів і капіталу, встановлюють свій контроль, як слушно стверджують усі зарубіжні та й вітчизняні об’єктивні аналітики, над інформаційним простором пострадянських республік. Особливо посилився цей процес в останні роки, коли стала явно здійснюватись нова геополітична доктрина російського уряду — відновити вплив Росії на всьому східноєвропейському просторі, не вдаючись до воєнних дій. Гаряче дихання “ліберальної імперії”, яка прагне стати супердержавою, базується на теоретичних засадах, що вироблялись російськими ідеологами, передусім використовуючи фальшування історичних подій і фактів.

Тому російська преса переповнюється й донині негативними оцінками українських прагнень до зміцнення власної держави, використовує, як твердить сучасний російський історик О. Міллер, “иронический, а порой и издевательский тон”, особливо, коли використовує слова “самостійність” чи “незалежність”, створює негативний образ української політичної еліти і хвалиться: “... кто

же, если не мѣ, прищемит хвост жовто-блакитной крѣсе” 6 (Див.: Наше время. — 1992. — ¹ 13–14).

Зараз існує чимало новітніх планів про розподіл і знищення української держави. Такі проекти створили В. Жириновський, К. Затулін, С. Караганов та інші російські політичні і державні діячі. Особливо плідно працює в цьому напрямку лідер ЛДПР В. Жириновський. Ще на початку 90-х він заявив: “Нам потрібна Росія в кордонах початку століття, чи хоча б у кордонах 1977 року. І ми її здобудемо без жодного пострілу”. А для цього, за його планом, потрібно позбавити всі колишні радянські республіки, що стали суверенними державами, енергоресурсів. Головна мета — “відтворення великої держави, “імперії зразка 1900 року” 7.

Ці ж плани обґрунтовує ще один російський теоретик — О. Дугін — у своїй книжці про основи геополітики Росії, у якій він заявив, що “украинский вопрос”, тобто незалежність України, “требует ответных мер, поскольку речь идет о нанесении России уже в настоящем стратегического удара, не реагировать на который “географическая ось истории” (тобто євразійська Росія. — а вт.) просто не имеет права”. І далі: “Дальнейшее существование унитарной Украинѣ недопустимо. Эта территория должна бѣть поделена на несколько поясов...” 8 І пропонує конкретно, як розчленувати Україну і знищити її державність.

Чимало схожих проектів подали російські політики і під час Керченської кризи 2003 року. Тоді экс-міністр закордонних справ А. Козирев відверто заявив, що Росії потрібна не тільки Керченська протока, “а вся Україна”.

Три століття денаціоналізації (після Переяславсько-Московської угоди 1654 року), проте, не зламали український народ. І це бачать сучасні ідеологи нової Росії. Тому вони тепер вдаються до нових методів — економічно-фінансового поглинення України. Про це відкрито сказав один із представників російських промисловців А.

Кох у програмі телебачення “Свобода слова” на НТВ, де були висловлені претензії Росії не лише до острова Тузла, а й до Криму, Херсона, Миколаєва, Одеси.

Ці політики відкрито заявили і про новий метод підпорядкування України російському владарюванню. Єдиний шлях, каже той самий А. Кох, це — “укономическая укспансия, уто фактическая скупка утих земель, скупка утой недвижимости, скупка утих заводов, скупка инфраструктурі и так далее, и так далее”.

І ця експансія набирає дедалі більшого розмаху в нашій державі. Спинити її може тільки розвиток національно-державницької свідомості, творення національно-політичної еліти та утвердження суверенітету власної держави. Історія не раз підтверджувала цю тезу. Ось чому такого величезного значення набуває питання відродження історичної пам’яті нашого народу та його державницької історії.

Частина перша

Київська Русь: початки української держави

Трипільці. Скіфи-скоти

Найвидатнішою цивілізаційною спадщиною нашого народу із найдавніших часів була епоха трипільської культури, що належить до часу так званого мідного віку, або енеоліту. Це IV–III тисячоліття до н. е.

Характерною рисою населення, що жило на терені Балкано-Нижньодунайської території й поширювалось на південно-східні регіони Прикарпаття і Подніпров’я, було осіле землеробство. Розкопки на Подніпров’ї поблизу селища Трипілья (на південь від Києва) показали високий рівень сталого землеробства порівняно з іншими європейськими регіонами, який характеризувався переходом від мотичного обробітку землі до орного землеробства.

Це населення займало, як на той час, досить великі простори, що зростали швидкими темпами.

Трипільська культура, яку вперше дослідив видатний археолог В. Хвойка, існувала до 2 тис. років. Вона швидко поширювалась і на інші східні території, об'єднувала різні племена та їхні культури.

Важливими стабільними елементами її була система утворення поселень концентрованими групами, між якими розташовувались менш заселені простори. Очевидно, через виснаження оброблюваних полів ці землероби змушені були через певний період — 50–80 років — залишати освоєну місцевість і пересуватись далі. Трипільці займалися і скотарством, причому це був свійський тип розведення худоби, так потрібної землеробам, а не приручення диких тварин.

Трипільське населення мало досить розвинені ремесла, зокрема гончарство та металообробку. Через їхні території проходили торгові шляхи.

Основою суспільного та економічного життя трипільців була велика родина: вочевидь, кілька парних сімей найближчих родичів жили в одному великому будинку, який складався з окремих кімнат. Такі будинки інколи мали піч для випікання хліба, різний посуд, зернотерки.

Для трипільців був характерним досить високий рівень духовного життя, що відбився на багатій орнаменталізації кераміки. Глиняні скульптурки, зокрема жіночі, символізували прагнення людей до добробуту, пошанування роду й жінки-матері. Скажімо, на одному з горщиків орнамент відбивав тричленну побудову світу: хвиляста лінія у верхньому ярусі символізувала воду, на центральному ряді орнаменту зображалося сонце, місяць, краплини дощу; нижній ярус — рослинний світ, людей і тварин.

Одним із найбільших досягнень епохи трипільської культури є трипільська піктографія, яка була розшифрована ще в 50–70-х роках ХХ ст. відомим (щоправда, вже після смерті) українським істориком

М. Суслопаровим. Ці піктограми — найвидатніша спадщина в історії європейської цивілізації. Адже саме вона стала основою буквено-звукового письма. Як твердить М. Суслопаров, ці знаки, які він розшифрував із написів на гончарних виробх епохи трипільців, виникли “за багато сторіч до найстародавніших зразків фінікійського письма”.

Він переконливо довів, що саме звідси, з Подніпров’я, бере початок буквено-звукового письма народів Європи.

Значення його винайдення важко переоцінити в історії європейської й світової цивілізації. І ми всі повинні бути свідомими того, що саме давні пращури нашого народу — трипільці, а східні автори їх називали ще лелезги або пелазги — подарували цивілізації цей найбільший інструмент суспільного історичного поступу.

Під тиском кочових племен та внаслідок змін кліматичних умов трипільська культура розчинилась у конгломераті культур інших народів, залишивши, проте, їм свої найбільші досягнення в господарсько-економічному та духовно-культурному житті.

У I тисячолітті до н. е. серед численних прийшлих кочових народів значне місце посідають киммерійці, які створюють у лісостеповій зоні перші укріплені городища (XI–VIII ст. до н. е.). Але їхній вплив обриває навала скотів, чи скіфів, які вперше згадуються в асирійських клинописах у середині VII ст. до н. е. У другій половині VI ст. до н. е. центром їхнього життя стають Подніпров’я та Крим. До складу їхньої держави входять численні народи осілого землеробства й кочовики. Захищаючись від навал інших кочовиків, скіфи створювали численні укріплення і городища. Серед них — відомі нам Трахтемирівське, Мотронинське, Більське, Каратувльське та ін. Висота стін земляних валів деяких із них і тепер сягає 8 метрів, а ширина — 30 метрів.

Про Скіфію дійшло чимало звісток від древніх авторів. У Канаді український історик В. Паїк подає чимало цікавих і нині малові-

домих свідчень про скіфів, чи скитів (давньоукраїнською мовою). Ось деякі з них.

Діодор Сицилійський, який у своїй “Історичній бібліотеці” дав огляд доступних йому історичних праць, написав: “Тепер з черги будемо говорити про скитів (сколотів), сусідів індів. Вони колись посідали вузьку територію, але поволі стали сильніші, своєю силою й змаганням поширюючи свої границі в довжину і ширину, довели свою націю до великої могутньої імперії і слави”. І далі: “А маючи одних із найстаріших і найбільш войовничих королів з надзвичайним умінням володіння, вони прилучили до своїх територій всі гористі околиці аж до Кавказу, як теж долини (поля) аж до Океану (Атлантики), мекляків Меотиди (Озівського моря) і прочі землі над Доном уздовж ріки... Тоді повернули зброю в іншу сторону й дійшли аж до єгипетського Нілу. Після підбиття багатьох і великих народів, сколотська (скитська) імперія сягала аж до Східного океану (Пацифік). Величні діла створила ця нація і мала королів, гідних пам’яті”.

“Історія сколотів (скитів) дуже багата й величава. Вони (сколоти) мали славний початок, а також імперію з величними подвигами їхніх мужів та чеснотами жінок... Вони заснували Патрію і Бактрію, а їхні жінки — Королівство Амазонок...

...Сколотська (скитська) нація вважалася за найбільш стародавню у світі, хоч між сколотами та єгиптянами відбувалися довгі суперечки, яка з націй старша”. Вийшло, що Сколотія, бо мала більші природні багатства (чорнозем, густа сітка чистих рік), була більш придатна для людей, ніж щойно штучно створені канали в Єгипті.

Помпей Трог писав: “Сколоти — це найстарша нація світу.

Ця нація (сколоти) плекає справедливість із вродженого нахилу, а не під примусом законів”. Він порівнював їх із греками, які навіть після довгих навчань їхніх філософів і мудреців “залишилися шахрями”.

І далі: “Сколотія (Скитія) — нація, славна з подвигів і воєн, сколоти величезної фізичної будови, не бояться жодних невдач, а коли були переможцями, то задовольнялися тільки славою”.

“Три рази наступала Сколотія (скити) на азійські імперії, але жодне з тих військ не відважалося напасти на них, не могло їх завоювати. Вони розбили й змусили до втечі єгипетського фараона Сотостріса (Рамзес II), коли він наважився наступати на Сколотію. Вони знищили Кира з цілою його армією (Томира).

Змусили до втечі зі Сколотії перського царя Дарія I (приблизно між 514 і 512 р. до Х.).

Перемогли Зопіріона, генерала Александра Великого, розгромивши дощенту його армію...”

“Вони завоювали Азію і наклали на неї трибут невеликий, радше як символ визнання їхнього завоювання після перемоги. Азія платила цей трибут 1500 років, аж король Нінус відмовився платити цю данину...”

У Помпея Трога немає згадки про походження сколотів з Азії (зокрема, Ірану).

З його писань, проте, виразно видно, що вони (сколоти) тривалий час жили над Дніпром і Чорним морем і творили там свою культуру.

Хто такі руси?

Київська держава, як, зрештою, і будь-яка інша держава раннього чи пізнього середньовіччя, виникла й розвивалась у тісному сусідстві — мирному чи войовничому — з іншими народами, слов'янськими й неслов'янськими. Центральним стрижнем цієї могутньої територіально-державної спільноти було подніпровське плем'я полян, яке через деякий час привласнило собі ще й іншу назву — руси, русичі, русини. Є підстави вважати, що назва ця була перейнята полянами-слов'янами від своїх південних сусідів, з якими вони межували з давніх часів, а отже, мали досить багато спільних

контактів, зокрема щодо захисту своїх земель від численних нападів кочових орд.

Так, готський історик VI ст. Йордан розповідає про народ під назвою росомани, з якими воювали готські племена (“рос” — само-назва народу, ман — в німецькій мові “людина”, отже росоман — росська людина, чи, в пізнішій вимові, рус, русич, русин). Готи воювали не тільки з росоманами, а й із племенем антів, на чолі якого стояв легендарний Бос, або Бож. Народ росів згадує й сирийський автор VI ст., відомий під іменем Псевдо-Захарії. Ще раніше біблійний пророк Єзекіїль згадує великий войовничий народ “рош”. Корінь “рос” досить поширений серед імен і власних назв у народів північно-східного Причорномор’я, Приазов’я та північного Кавказу: Руслан, вірменські царі на ім’я Руса; стародавня назва Волги — Рос-Аракс тощо. Росів знають усі східні джерела, що проживають на території північно-східного регіону Європи (Дон, Приазов’я, Крим). Пізніше візантійські джерела називали їх ще скіфами.

Проте регіон західного Причорномор’я завжди пов’язувався джерелами із розселенням слов’ян-антів. Плем’я полян, очевидно, жило на межі з племенами росів-русів. Поляни зіграли консолідуючу роль у творенні Подніпровської слов’янської держави. І, як твердить автор “Повісті врем’яних літ”, згодом прийняли на себе іншу назву — руси. “А слов’янський народ і руський — один”, — говорив згодом літописець.

...

Далі — у повній книжці «Історія без міфів».
nashaknyga.com.ua